

орнаменту української народної вишивки, постійно оновлюючись і збагачуючись новими рисами мистецтва вишивки ніколи не поривали з іншими методами зображення багатого рослинного світу. Краса рідної земля передана у вишивці широкомасштабно – сягаючи небесних планет, сонця, зірок, місяця. Численні повтори різноманітних композицій геометричного, рослинного, зооморфного орнаментів приведені до їх особливої вишуканості, лаконічності, художньої виразності. Впродовж віків кристалізувалась чітка художня система, в якій гармонійну єдність творять матеріал, техніка, орнамент, композиційно-колеристичне рішення.

Таким чином, вишивка – мистецтво всенародне і має яскраво виражені національні риси. У ній через віки пронесена і збережена колективна народна мудрість, художня пам'ять, естетичні ідеали краси.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонович С. А. Декоративно-прикладне мистецтво / С. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич – Львів: Світ, 1999. – 272с.
2. Воронай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Воронай О. – К. : «Веселка», 2005. – 528с.
3. Етнографія України: Навчальний посібник / За ред. С. М. Макарчука. – Львів : Світ, 1994. – 517 с.
4. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка / Р. В. Захарчук-Чугай – К. : Наукова думка, 1988. – 190 с.
5. Маркаде В. Українське мистецтво ХХ століття і Західна Європа / В. Маркаде // Всесвіт, – 1990. - № 7. – С. 169.
6. Українська вишивка: Альбом / Автор тексту та упорядник Кара-Васильєва Т. В. – К.: Мистецтво, 1993. – 264 с.
7. Українське мистецтвознавство / Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 1. – К.: Наукова думка, 1993. – 208 с.
8. Українське народознавство: Навчальний посібник / За ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.

*Наталія Жогло
(Полтава, Україна)*

ВИШИВКА – БАГАТОГРАННЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В процесі трудової діяльності людина розвиває естетичні почуття – її вухо, очі, вчилися бачити та відчувати красу форм, кольорів, звуків. Для того, щоб народилося мистецтво людина повинна була не тільки навчитися вправно працювати інструментами, а з їхньою допомогою відображати бачене на камені, глині.

Народна творчість існує як сукупність численних видів і жанрів. Усі її види об'єднує основне – пізнання та відображення трудової діяльності, праця відіграла величезну роль у походженні мистецтва. Вона дала людині руку здатну виготовити знаряддя створювати потрібні предмети і надавати відповідної форми.

Народна творчість включає в себе різні види художньої діяльності

народу – поетичну творчість, театральну, музичну, танцювальну, декоративне та образотворче мистецтво, народне будівництво.

Шлях розвитку мистецтва – це постійний процес відокремлення його видів. Виникнувши внаслідок трудової діяльності нерозривно пов'язане з життям народу, із класовим розшаруванням виникло мистецтво певних видів.

Художня професійна діяльність почала зосереджуватись в руках привілейованої меншості, інтересів якої розподіляли інтересами народів на різних етапах історії розвитку мистецтва як соціально явища зумовленого існуючими класами: рабовласницьким, феодальним, капіталістичним.

В умовах соціального і національного гноблення, расові дискримінації народного мистецтва не переривались, воно жило зазнаючи розквіту, сміливо втілюючи ідеї, оберігаючи спадщину народної культури.

Поступово в класовому суспільстві мистецтва розмежувалось на 2 види: народне і професійне [5, с.48-49].

Одним із найпоширеніших видів народного мистецтва на Україні вишивка. З нею пов'язана вся багатотисячолітня історія українського народу, його творчі пошуки, радість і горе, його перемоги і поразки, сподівання на майбутнє.

Вишивка – це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук.

Хрестик чи гладь, мережання чи вирізування на лляних, конопляних, бавовняних тканинах споконвіку милують око, радують душу, дають працю рукам і думці.

Цей вид мистецтва виник давно – корені його сягають в глибину віків. Мабуть ніколи не зможемо ми довідатись хто і коли вперше здогадався втілити в узорний мотив красу рідної природи, свої переживання та відчуття, бо з огляду на недовговічність тканин і ниток наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього мистецтва. З кожним століттям вишивка розвивається і удосконалюється.

Елементи символіки сучасних орнаментів української народної вишивки, перегукуються з орнаментами, якими прикрашали пощу давні мешканці нашої області – трипільські племена.

Творче спілкування з іншими народами мало певний вплив на техніку художньої вишивки майстрів Київської Русі, але в своїй основі вона залишалась самобутньою. Народ творив, знаходив і стверджував власний оригінальний стиль. Невідомі умільці клопіткою працею виробили різноманітні детальні техніки вишивання, які завдяки стійкості традиції дійшли через століття до наших часів. Народний досвід зберіг найтипівіші, найбільш доцільні, позначені високим мистецьким смаком зразки орнаменту, їх барвистість, вишивання техніки [1, с. 24-25].

Хоча перші згадки про вишивку у давньогрецьких істориків, мабуть ніколи не зможемо довідатись, хто і коли вперше втілював у вишивці красу природи, свої почуття, любов до рідної землі. Однією з причин є те, що тканина недовговічна і наука позбавлена можливості точно визначити час

виникнення цього виду мистецтва, тому ми змушені приймати на віру здогади і припущення дослідників. Дані археологічних розкопок, свідчення літописців і нотатки мандрівників минулого дають змогу вважати, що початок мистецтва вишивання на території, яку займає сучасна Україна сягає углибину віків. Його розвиток триває з незапам'ятних часів і до наших днів. Він ніколи не переривався, оскільки вірною є духовність народу, його творчість, прагнення до найвищих вершин прекрасного.

Відомо багато археологічних доказів давності і поширеності народних звичаїв оздоблювати одяг вишивкою. Так на околиці села Мартинівка, що на Черкащині, знайдено скарб VI ст. н.е. Серед інших речей тут виявлено пам'ятки з металу, срібні бляшки з фігурами чоловіків, одягнених у широкі сорочки з вишивкою на грудях. Так донедавна одягалися донедавна українські селяни.

Символи сучасних орнаментів української вишивки, різні елементи їх перегукуються з орнаментами, що прикрашали пощу трипільських племен.

За свідченнями давньогрецького історика Геродота, і скіфи – мешканці Причорномор'я та причорноморських степів – також прикрашали вишивкою свій одяг.

Пам'ятки вишивок X–XIII ст., засвідчують високий рівень орнаментальних композицій вишивок антропоморфними, зооморфними, рослинними і геометричними мотивами.

Мистецтво художньої вишивки дуже високо цінувались у часи Київської Русі. Наприкінці XI ст. Анна-Янка – дочка великого князя Всеволода, сестра Володимира Мономаха, як свідчать дослідники, заснувала в Києві (в Андріївському монастирі) школу, де дівчата вчилися вишивати золотом і сріблом. З літописів довідуємось що вишивала також і княжна Анна – дружина Київського князя Рюрика Ростиславича. Клапти тканин гаптованих золотом, були знайдені також під час розкопок Десятинної церкви в Києві. Зображення на фресках, мініатюрах, рукописних книг також є свідченням глибокої історії мистецтва вишивання. Ряд залишків гаптованих тканин виявлено під час розкопок, що здійснювались археологами в Старому Галичі, Шаргороді і інших і інших містах та регіонах України. Це свідчить про широку географію гаптування на території України.

Саме завдяки народним умільцям візантійське мистецтво відіграло роль стимулу, який стимулював розквіт самобутньої руської культури. Зустріч Візантії з Україною – це не була зустріч бідного з багатим, це була зустріч, якщо не рівних, то близьких по туюю, але різних характером культур. Ще й тепер ми маємо у своїх звичаях і народній усній творчості ознаки зустрічі.

В 16-17 ст. могутня хвиля відродження української культури стимулювала розвиток різних видів мистецтва, у той же час й української вишивки. Майже у кожній хаті ткали полотно і шили з нього одяг, а вишивка була найпростішим способом прикрасити тканину. З XVIII ст. мистецтво вишивання активно розвивається і починає виходити за межі оселі [6, с. 24-

25].

Українські народні вишивки з давніх часів, славляться красою. В українській народній вишивці зустрічаються понад 85 швів.

Вишивкою прикрашають найрізноманітніші вироби: скатерки, рушники, доріжки, серветки, занавіски, покривала, блузки, жіночі й дитячі плаття, чоловічі сорочки, білизну.

Народна унікальна вишивка, як інші види справжнього декоративно-ужиткового мистецтва, забезпечує підростаючому поколінню через національне почуття переосмислення світової культури, виведення з орбіти меншовартості й провінційності та шлях усвідомлення справжніх національних цінностей.

Отже, українська національна вишивка – це один із видів декоративно-ужиткового мистецтва, в якому узори і зображення, гармонія, кольорових спостережень відтворюють національний менталітет українського народу.

Вишивці завжди надавали в народі особливого значення. Для цього виду декоративно мистецтва не потрібно складних пристосувань та умов. Це лише голка, нитка, наперсток, ножиці, тканина, канву, п'яльця та вміння перейняті від старших: доньці – від матері, внучці від бабусі. Вишивають юні, середнього, старшого і навіть похилого віку люди, довгими зимовими вечорами. Жінки – за тихою, щирою розмовою, дівчата під час вечорниць, під пісню і веселий жарт.

Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви, так звані «техніки», відомо на Україні близько ста. Окремі вишивальні шви характерні тільки для тих чи інших етнографічних районів України, а інші зустрічаються також у білоруських і російських вишивках.

Складна техніка «низі» з її різновидами («занизування») дійшли до нас з глибин віків. Ймовірно, що колись вона була панівною, а може, й єдиною технікою. Вишивальні шви, виконані в цій техніці, в наш час широко відомі по всій Україні, але найчастіше використовуються у вишивках Поділля. Вишивці в цій техніці притаманні специфічні форми та колір.

Майже по всій Україні відома техніка «вирізування», що комбінується із «лиштвою». Вирізування виложується білими та сірими нитками, на Поділлі – кольоровими. Ця техніка поєднувалася з іншими способами вишивання.

Українській народній вишивці притаманні також інші шви: стебнівка, верхопацт, кучері, вирізування, мережка тощо, які раніше часто поєднувалися в одному узорі. Так лиштва із мережками або вирізуванням дає один з художньо найдосконаліших типів вишивки, що він особливо поширений по Полтавщині, Київщині, Поділлі.

На початку ХХ ст. вищеназвані техніки дещо витісняють швом «хрестик». Ще, безумовно, неми складна техніка, узори хрестиком звичайно вишиваються дещо грубіше, ніж заволянням або низзю. Проте окремі майстри досягають в техніці «хрестик» значних мистецьких ефектів.

Вишивкою хрестиком прикрашають блузи, плаття, серветки, рушники, фартушки та багато інших необхідних у побуті речей.

Чи не найяскравішим втіленням багатого і розмаїтого мистецтва народної вишивки є біла вишивана сорочка – невід’ємна складова частина українського народного вбрання як жіночого, так і чоловічого, вишивана сорочка була характерною ознакою кожної місцевості і порівняно легко відрізнити полтавську від подільської, гуцульську від поліської тощо. Вони різняться орнаментом, технікою виконання та гамою барв.

Орнаментальні мотиви українських вишивок сягають своїм корінням у місцеву флору та фауну, в історичну традицію.

У давнину основні орнаментальні типи відображали елементи символіки різних стародавніх культур.

Протягом багатовікової історії мистецтва вишивання прями, безпосередній зміст символічних зображень поступово стирався. Однак хоча орнаментальні форми дійшли до нас дещо трансформованими, можливо більш абстрактними, символіка їх в основному збереглася завдяки традиції.

За мотивами орнаменти вишивок бувають геометричні (абстрактні), рослинні, зооморфні (тваринні) [3, с. 24-25].

Геометричні орнаменти притаманні всій слов’янській міфології. Вони дуже прості: кружальця, трикутники, ромби, кривульки, лінії, хрести (прості й подвійні). Важко судити, який зміст вкладався в ці символи раніше.

Сьогодні на основі їх в народній вишивці широко використовуються такі мотиви, як «баранячі роги», «кучері», «кудрявці», «гребінчики» тощо. В орнаменті подільських вишивок трапляється мотив «кривульки» або «безконечника», який відомий ще з часів трипільської культури, тобто значно раніше, раніше ніж славнозвісний грецький меандр.

Зигзагоподібний меандрів орнамент зустрічається у вишивках західних районів Поділля. До цього мотиву орнаментальних мотивів належать «сосонки», «хвощ» та «перерви», що набули поширення в південних та західних районах Поділля. Відомий взір «рожі» являє собою перехід від геометричного до рослинного орнаменту. Іноді він нагадує зображення сонця та сонячних променів.

В основі рослинного орнаменту лежить прагнення перенести у вишивку красу природи. В українській вишивці часто використовують такі мотиви, як «виноград», «хміль», «дубове листя», «барвінок» тощо. Деякі з них несуть на собі відбиток стародавніх символічних уявлень народу. Так, мотив «барвінку» є символом немеркнучого життя, узор «яблучне коло», поділений на чотири сектори, з вишиванням протилежних частин в одному кольорі – символом кохання. У сучасній вишивці трапляється й древній символ «дерево життя», який здебільшого зображується стилізовано у формі листя або гілок.

У вишивках зооморфних (тваринних) орнаментів зображуються: кінь, заєць, риба, жаба; з птахів – півень, сова, голуб, зозуля; з комах – муха, метелик, павук, летючі мухи. В багатьох випадках зооморфні орнаменти є

своєрідним, властивим саме цій вишивальниці, зображенням, в якому відбивається її індивідуальне бачення узору. У подібних орнаментах виступають у різноманітних, часто химерних сплетеннях заячі та вовчі зуби, волове око, коропова луска, баранячі роги тощо [4, с. 24-25].

Гармонійне поєднання кольорів та їх відтінків відіграє дуже важливу роль у всіх видах народної творчості. Не досить визначити необхідну форму і візерунок майбутнього виробу, важливо знайти таке поєднання кольорів, при якому кожен колір буде створювати враження основного. Щоб усі кольори були пов'язані між собою та із тлом виробу, необхідно засвоїти основні закони кольорознавства.

Яке поєднання зробити краще, вирішує сама вишивальниця, враховуючи призначення вишитого виробу. Тут слід брати до уваги колір фону та окремих частин рисунка. Не варто вишивати дрібні деталі нитками допоміжних тонів, оскільки така вишивка на віддалі буде здаватися сірою.

Щоб вишивка була привабливою, потрібно брати тканину і нитки для вишивки середньої яскравості, деталі та частини рисунка не повинні бути дрібними. Вишиваючи одяг, потрібно враховувати його призначення, сезон і вік. Для таких виробів колір потрібно добирати спокійніший, ніж для декоративних.

Декоративно-ужиткове мистецтво народної вишивки кожного із регіонів України – складова єдиної культури нашої Батьківщини, перед якою стоїть висока мета сформувати громадянина, як частку великого національного «Я».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1999. – 365 с.
2. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки / Т.В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008. – 464с.
3. Мельничук Ю.В. Роздуми про вишивку / Ю.В. Мельничук // Українська культура. – 2002. – №7. – С. 24–25.
4. Потапенко О.І., Шкільний словник з українознавства / О.І. Потапенко, В.І. Кузьменко. – К. : «Український письменник», 2007. – 232 с.
5. Репіленко Л.В. Обслуговуюча праця / Л.В. Репіленко, М.П. Цепенюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 256 с.
6. Яременко Г.М. Мистецтво вишивання – різновид народної творчості / Г. Яременко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – №3. – С. 22–24.

*Ганна Пилипенко
(Полтава, Україна)*

МІСЦЕ ВИШИВКИ У ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ

Мистецтво вишивки притаманне майже кожній українській родині. Вміння вишивати традиційно передається від покоління до покоління. Мистецтву вишивки дівчинку навчали з семи років. У такий спосіб бабуся,